

och praktik. Jag stäms till eftertanke över hur till synes liknande moraliska överväganden och argument kan ha så totalt olika bakomliggande agendor och hur viktig såväl den egna som gemensamma reflektionen av motiven bakom våra handlingar är. I tider av ekonomiska kriser, miljökatastrofer, krig, flykting- och biståndspolitik har diskussionen av offer en tydlig såväl politisk som medmänskligt social relevans vid sidan av begreppets religiösa konnotationer inom t.ex. judendom och kristendom.

Anna Nohlert
TK, Uppsala

Rolf Christoffersson, *Med tre röster och tusende bilder. Om den samiska trumman* (Uppsala: Uppsala universitet, 2010) 373 sid.

Den samiske trommen – ofte kalt runeboomme – er temaet for Rolf Christofferssons bok *Med tre röster och tusende bilder*. Trommen er myteomspunnet og har trolig vært det helt fra den tida den var i bruk i det samiske samfunnet. Christoffersson har skrevet ei grundig og interessant bok, med mange interessante analyser og diskusjoner. Som religionsviter savner jeg imidlertid et tydeligere religionsteoretisk fundament.

Den foreliggende boka er levert inn som doktoravhandling i religionshistorie ved Universitetet i Uppsala. Som sådan er den skrevet tilhørende en bestemt sjanger, avhandlingen heller enn en vitenskapelig monografi. Dette preger boka, og gjør den til tider noe tung å lese. Samtidig bidrar det til en grundighet og til en gjennomgang av materiale og forskningshistorien som er av bokas fremste styrker.

Tittelen *Med tre röster och tusende bilder* refererer til trommens lyder og bilder. De tre røstene kommer fra slagene mot trommeskinnet, fra messingringer eller kjeder, og fra hengende gjenstander av ulikt materiale. De tusen bildene beskriver det enorme mangfoldet av figurer og symboler som er tegna på trommene.

Den samiske trommen er en gjenstand som har vakt stor interesse i forskning og allmennhet. Trommene var en viktig bestanddel i den førkristne samiske religionen. De er laga av tre og dyreskinn, og skinnets er påmalt en rekke symboler og mønstre. Utseendet varierer ut fra hvor trommen er brukt. I forbindelse med misjoneringen i Sápmi på 1700-tallet blei den førkristne samiske religionen for en stor del demonisert. De kristne misjonærene samla inn trommene, og sendte dem gjerne til København. Flere av misjonærene fatta interesse for trommene, og forsøkte å samle inn kunnskap om mytologien og bruken av trommene. Dette utgjør en viktig del av dagens kildematerial.

I all hovedsak var det noaidene som brukte trommene i forbindelse med ritualer. Noaidene var religiøse ledere, spåmenn og helbredere i den førkristne samiske religionen. Det er ikke uvanlig å omtale noaiden som sjaman og den førkristne samiske reli-

gionen som sjamanistisk, men det er omstridt – i all hovedsak fordi vi vet for lite om religionen til å plassere den i kategorien sjamanisme. Christoffersson er etter min mening for rask og ukritisk med å gjøre denne kategoriseringen.

Christoffersson har valgt et tema som nok er skrevet en god del om. Likevel er det slik at det begynner å bli lenge siden det blei gjort en grundig gjennomgang av materiale og forskning. Flere av de viktigste kildene kommer fra 1700- og 1800-tallets prestes/forskere. Standardverket i litteraturen om den samiske trommen kommer fra den tyske forskeren Ernst Manker, som skreiv trilogien *Die lappische Zaubertrommel* (Den lappiske trolltrommen) (1938). En viktig del av Christofferssons arbeid er gjennomgangen av kildene og litteraturen. Christoffersson viser tydelig hvordan kildene referer til hverandre, samt hvordan de eldste tekstene er teologisk orienterte. For den interesserte leseren har Christoffersson skapt en oversikt over kunnskapsstatusen rundt den samiske trommen som lenge kommer til å bli referert til.

Christoffersson vier også mye plass til analysen av de trommene som i dag er kjente – enten gjennom at de ennå finnes eller at de er beskrevet i kilder og litteratur. Særlig er beskrivelsen av trommene, både av det materielle og av det symbolske aspektet, anbefalt lesning. Christoffersson viser en stor interesse for håndverket bak trommene, altså trearbeidet som har skapt trommene. Her kommer han med ny og nyttig kunnskap, og i et språk som viser den engasjerte forfatteren i arbeid.

Når det gjelder ikonografien, er boka for en stor del en kommentar til tidligere analyser og fortolkninger. Dette er naturlig, gitt kunnskapsstatusen, men bidrar ikke på samme måte til ny kunnskap. Samtidig er det befriende at Christoffersson aktivt legger opp til en fordomsfri tilnærming som han sjøl kaller avmytologisering og avteologisering. I dette ligger også et sterkere fokus på den praktiske dimensjonen ved trommene.

Et annet av Christofferssons sentrale bidrag er analysen av og diskusjonen rundt trommen som musikkinstrument og lydene til trommen som musikk. Her trekker han linjene til øvrig musikkforskning og sammenlikner med andre former for rituell lydproduksjon. Konklusjonen er en klar støtte til joik og tromming som musikk, og til trommen som musikkinstrument.

Like vellykka er ikke den mer teoretiske og komparative diskusjonen rundt religion og religiøse ritualer og begreper. Dette er en avhandling i religionshistorie, noe som stiller visse krav til begrepsbruk og kritisk forståelse av fenomener. Når Christoffersson skriver om det hellige, og lar Rudolf Ottos og Nathan Söderbloms forståelse av hva det hellige er, er det mildt sagt underlig som religionshistorisk rammeverk. Begrepet ”hellig” og bruken av begrepet har vært gjenstand for solid kritikk de siste tiårene. Denne diskusjonen gjenfinnes ikke hos Christoffersson.

Den samme kritiske innvendingen kan rettes mot det såkalte religionsøkologiske perspektivet som ligger til grunn for analysen. I dette ligger at menneskets relasjon til naturen er en del av fortolkningsgrunnlaget, og av forståelsen av religionens opphav. Sjøl om det samiske samfunnet regnes som å være eller ha vært nært, trekker Christoffersson opp alt for ukritiske linjer mellom århundrene. Som når han i beskrivelsen av den samiske trommens sosiale og naturlige kontekst (fram til 1800-tallet) anvender en forskningstekst om det samiske samfunnet på 2000-tallet. Her stiller han seg lagelig til hogg for kritiske merknader om en ahistoriserende tilnærming.

Summen er likevel at Rolf Christoffersson har skrevet en interessant og lesverdig bok om den samiske trommen. Hans empiriske og historiografiske gjennomgang vil stå lenge. Så får vi heller utfordre ham til en diskusjon om det religionshistoriske perspektivet.

Torjer A. Olsen
FD, Tromsø

AVHANDLINGSRESUMÉER

Mikael Häll: *Skogsrådet, näcken och Djävulen. Erotiska naturväsen och demonisk seksualitet i 1600- och 1700-talens Sverige* (Stockholm: Malört förlag, 2013) 588 sidor.

I stormaktstidens Sverige utgavs en fornsaga där den mytiske svenske kungen Vilkinus ligger med havsfrun. Under denna tid kunde vanlige mennesker som påstod sig ha sådana forbindelser dock råka illa ut. År 1630 forhørtes pigan Anna Larsdotter, som misstänktes ha føtt näckens monstrosa avkomma. ”Trollkarlen” Peder Jönsson avrättades tio år senere for kønsumgänge och pakt med sjörådet. Soldaten Sven Jönsson bekände 1707 samlag med skogsrådet. Men, undrade en domstol, var väsendet ande, människa, djur – eller monster?

Att ligga med gestalter som näcken och skogsrådet betydde samlag med Djävulen eller hans demoner – så resonerade kyrkan och staten i Sverige under 1600-talet och delvis även 1700-talet. I brist på uttryckliga lagar om sådan seksualitet inkallade svenska domstolar teologisk expertis och åberopade utländska lagkommentarer, där kønsumgänge med demoner stämplades som ”omänsklig otukt” och ”sodomitisk synd” mot naturens gudagivna ordning. Ibland dömdes brottet utifrån befintliga lagkapitel gällande tidelag. Under 1700-talet kom den bildade kulturen gradvis alltmer att avfärda påstådda kontakter med naturväsen och demoner som vidskepelser eller sjukdomssymptom. De individuelle världsbilder som präglades av folktron och överlevnadens nödvändigheter var mer ambivalenta och situationsrelaterade än den föreskrivna kristna religionen. For vissa mennesker framstod naturväsen (och ibland Djävulen) som lämpligare bunds-

förvanter än Gud. En intim förbindelse med dem kunde föreställas som en del av ett både farligt och fördelaktigt förbund med naturens magiska makter.

Genom rättsprotokoll, teologiska och naturfilosofiska skrifter, ballader, sägner och andra källor undersöks i denna avhandling en tid där mennesker kunde dömas till døden for berättelser om älskog med naturväsen. Då hamnade sådana utsagor i spenningsfälten mellan Gud och Djävulen, naturligt och onaturligt, mänskligt och djuriskt, andligt og kroppsligt, manligt og kvinnligt, verkligt og overkligt. De ingick i ett meningsbärande språk som mennesker klädde sina erfarenheter og sin verklighet i. Här speglade skogsrådet, näcken og Djävulen på ett påtagligt sätt sin tids normer og gränser – og deras överskridande.

David Larsson Heidenblad. *Vårt eget fel. Moralisk kausalitet som tankefigur från 00-talets klimatarm till förmoderna syndastraffsföreställningar* (Höör: Age-rings bokförlag, 2012) 286 sid.

När klimatfrågan fick sitt stora kulturella genombrott senhösten 2006 förmedlades moraliska orsaksförklaringar med stor intensitet i den svenska offentligheten. I detta påminde klimatarmen om hur man under förmodern tid hade förklarat stora katastrofer som Guds straff for människornas synder. Vi var alla skyldiga till det som hotade oss, då som nu. De påfallande likheterna över tid utgör utgångspunkten for *Vårt eget fel*. Genom fem nedslag i det förgångna belyser studien hur moraliska orsaksförklaringar har förmedlats genom århundradena. Långa linjer tecknas mellan 00-talets klimatarm, den förmoderna religiösa föreställningsvärlden, första världskrigets utbrott og efterkrigstidens kärnvapenhot.

Undersökningen visar att kollektiva moraliska orsaksförställningar inte har utgjort en historisk konstant. Från 1700-talets mitt till 1900-talets dito blev de gammaltestamentliga syndastraffsföreställningarnas kulturella position gradvis allt svagare. Det yttersta ansvaret for allvarliga hotbilder tenderade allt mer att lokaliserar till enskilda individer, särskilda grupper eller till det större samhällssystemet – inte till kollektivets moraliska vandel. Föreställningar om mänsklig oskuld normaliserades successivt, även inom kyrkans förkunnelse.

De gröna samhällsfrågornas etablering under 1900-talets andra hälft har dock medført en kulturell återkomst for kollektiva moraliska orsaksförklaringar. Den senmoderna varianten skiljer sig dock på avgörande sätt från sin förmoderna motsvarighet. *Vårt eget fel* bidrar på detta sätt med en ovanlig form av historisk överblick som möjliggör klagörande jämførelser over tid. Studien ger därmed nya perspektiv, både på syndastraffsföreställningarnas kulturella tillbakagång, og på en av vår tids stora framtidspørger.